

Lise Öğrencilerinin Kişilik Özellikleri ve Akran İlişkileri¹

Personality Traits and Peer Relations of High School Students

İlhan ÇİÇEK

Batman Üniversitesi, Kozluk MYO, Çocuk Gelişimi Programı, cicekilhan7272@gmail.com Batman/Türkiye

A. Esra ASLAN

İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Bölümü, aeaslan@hotmail.com, İstanbul/Türkiye

ÖZET

Bu çalışmanın amacı lise öğrencilerinin kişilik özellikleri ile akran ilişkileri arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Çalışma, 2016-2017 eğitim öğretim yılı Batman il merkezindeki Anadolu liselerinde öğrenim gören 11. ve 12. sınıf öğrencileri üzerinde yapılmıştır. Çalışma grubu 139 erkek, 160 kadın ve 11. Sınıf 121, 12. Sınıf 178 kişiden oluşmaktadır. Çalışmada kişisel bilgi formu, Akran ilişkileri ölçeği ve Beş Faktör Kişilik Ölçeği uygulanmıştır. Verilerin analizinde SPSS Programının tek yönlü bağımsız t testi, ANOVA ve Pearson Çarpım Momentler Korelasyonu kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, sınıf düzeyi değişkeninde Beş Faktör Kişilik ve akran ilişkileri ölçeklerinde anlamlı bir farklılık ortaya çıkmamıştır. Cinsiyet değişkenine göre ise sadece Beş Faktör Kişilik Ölçeğinin nörotiklik alt ölçeğinde anlamlı bir farklılık ortaya çıkmıştır. Akran ilişkileri alt ölçeği ile beş faktör kişilik ölçeğinin diğer alt ölçeklerinde, cinsiyete göre anlamlı bir farklılık saptanmamıştır. Lise öğrencilerinin kişilik özellikleri ile akran ilişkileri arasında nörotiklik alt ölçeğinin dışında diğer bütün alt ölçeklerde pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Lise Öğrencileri, Kişilik Özellikleri, Akran İlişkileri

ABSTRACT

The aim of this study is to investigate the relation between personality traits and peer relations of high school students. The study was performed on 11th and 12th class students attending Anatolian High Schools in the centre of Batman province in 2016-2017 academic year. The study group consisted of 139 male, 160 female and 121 11th class and 178 12th class students. Personal information form, Peer Relations Scale and Five Factor Personality Scale were applied in the study. In the analyses of the data obtained, one sided independent t test of SPSS Program, ANOVA and Pearson Product Moment Correlation were utilized. According to the results obtained, no significant difference was found out in Five Factor Personality and peer relation scales for class level variable. On the other hand, for gender difference, solely a significant difference was found out in neuroticism sub-scale of Five Factor Personality Scale. No significant difference for gender was found in the sub-scales of peer relation scale and in the other sub-scales of five factor personality scale. Apart from the sub-scale of neuroticism between personality traits and peer relations of high school students, a positive and significant relation was found in all other sub-scales.

Key Words: High School Students, Personality Traits, Peer Relations

1. GİRİŞ

Kişilik özellikleri, kişinin temel özelliklere sahip, tutarlı davranış kalıpları olarak ifade edilmektedir. Kişilik özellikleri, bireyler arasında farklılaşan biçimde kendini göstermektedir (Allport, 1961). Benzer bir biçimde McCrae ve Cost (2003), kişilik özelliklerini duyguların, düşüncelerin ve eylemlerin tutarlı kalıplarını gösterme eğiliminde bireysel farklılıklar olarak açıklamaktadırlar. Burada kişilik özelliklerinden kasıt, bireyi diğerlerinden farklılaştıran temel özellikler bütünüdür. kişilik özellikleri kişide var olan istikrarlı eğilimler olarak betimlenmektedir. Kişilik özellikleri, bireyleri birbirinden ayıran nispeten kalıcı duygu, düşünce ve davranış kalıpları olarak tanımlanır (McCrea ve Costa, 1994). Kişilik özelliklerimiz, deneyimlerimiz ve çevreye nasıl yanıt verdiğimizize göre şekillenmektedir.

¹ Bu çalışma İstanbul Üniversitesi eğitim bilimleri enstitüsü eğitimde psikolojik hizmetler programında yapılan doktora çalışmasından türetilmiştir.

Kişilik özelliklerini açıklayan kuramların başında ayırıcı özellikli kuramı gelmektedir (Burger, 2006). Ayırıcı özellik kişilik yaklaşımı, bir insanın belirli bir kişilik özelliğini ne düzeyde gösterdiğine göre bireyi sınıflandıran bir yaklaşımdır. Ayırıcı özellik yaklaşımı, iki varsayım üzerinde durur. Birincisinde, kişilik özelliklerinin zaman içinde kalıcı/değişmez olduğunu değerlendirir. Örneğin bugün yüksek düzeyde çekingen davranışlar gösteren kişinin, ilerleyen zamanlarda da aynı davranışlar göstereceğini varsayar (Roberst ve Del Vecchio, 2000; Burger, 2006;). İkinci varsayım ise, kişilik özelliklerinin durumlara göre kararsızlık göstermemesidir. Örneğin, iş hayatında saldırgan davranışlar sergileyen birey, aynı şekilde ev ortamında da bu saldırganca davranışlarını sürdürmede kararlılık göstermesidir (Burger, 2006).

Beş faktör modeli, ayırıcı özellik yaklaşımı içinde kendine en çok yer bulan model olarak karışımıza çıkmaktadır (Mc Crae, 2009). Beş faktör kuramın tarihsel gelişimi Galton'ın 1884 yılındaki kişiliği tanımlayan bin sözcük çalışmasına dayanmaktadır. Galton bu çalışmasında, kişilik özelliklerinin genetik olduğunu test etmiştir (Tappin, 2014). Beş faktör modeli, kişilik ile ilgili en modern, en pratik ve uygulanabilir modeller arasında olduğu söylenebilir (Burger, 2006; John ve Srivastava, 1999). Beş faktör kişilik boyutları, özdenetim (conscientiousness), uyum (agreeableness), dışadönüklük (extraversion), nörotiklik (neuroticism) ve gelişime açıklık (openness to experience) etmenler olarak sıralanabilir.

Özdenetim: Kişiliğin bu boyutu, titizlik, düzenlilik, pratiklik, organizasyon, güvenilirlik ve sorumluluk gibi bireysel özellikleri kapsamaktadır. Özdenetimi düşük insanlarda ihmal, güvensizlik ve dikkatsizlik özellikleri baş göstermektedir (Goldberg, 1993). Özdenetim yönü güçlü olan insanlarda ise, kontrollü hareket etme, başarı ve hedefe odaklılık, yetkinlik, düzen ve sorumluluk, metodik ve analitik öğrenme gibi nitelikler yüksek düzeyde görülmektedir (McCrae ve Costa, 2003).

Uyum: Beş faktör kişilik kuramı içerisinde en az bilinen faktör olarak karışımıza çıkmaktadır. Uyum, çoğu zaman çalışma ortamında ve gündelik hayatta başkalarına yardım etme isteğinin yüksek olmasıyla ifade edilir. Uyum özellikleri güçlü olan bireylerde, kişilerarası çatışmaları azaltma, gruplar arasında işbirliğini artırma, müzakereye istekli olma, diğer insanlarla olumlu ilişkiler sürdürme, nazik olma gibi başat özellikler görülmektedir (Digman, 1997; Graziano ve Tobin, 2002).

*Dışadönüklük :*Beş faktör kişilik modeli içerisinde literatürde kendine en fazla yer bulan ve üzerinde uzlaşma sağlanan faktör, dışadönüklük olarak değerlendirilmektedir. Dışadönüklük; sosyallik, konuşkanlık, maceraperestlik, neşe, dürüstlük, atılganlık ve pozitiflik gibi davranış biçimlerini içeren boyut olarak tanımlanmıştır (McCrae ve Costa, 1987; McCabe ve Fleeson, 2012).

Nörotiklik: Nörotiklik, sinirlilik, belirsizlik ve olumsuz duygularla şekillenmektedir (Goldberg, 1993). Nörotik özellikleri yüksek olan bireylerde olumsuz duygular, duygusal dengesizlik, strese karşı duyarlılık ve çevresel değişimlere karşı aşırı tepki verme davranışları sıkça görülmektedir. Nörotikler, psikolojik sıkıntılar yaşamaya daha çok eğilimli olmaktadır ve sıkça hayal kırıklıkları yaşamaktadırlar (Watson, Clark ve Harkness, 1994).

Gelişime açıklık: Gelişime açıklık, cesaret ve isteklilik, entelektüel merak, fantezi, liberalizm, yaratıcılık, kendi değerlerini ve otoritelerini sorgulamak, öğrenmeye karşı duyulan arzu, değişime açık olma, eski ve rutin olandan yeniliğe doğru yol alma gibi özellikler içermektedir (Axley ve McMahan, 2006; Goldberg, 1993; McCrae ve Costa, 1987).

Ergenlik döneminde öne çıkan kavramlardan biri de akran ilişkileridir (Tarrant, 2002). Akran ilişkileri, yaşam boyu devam eden, kalıcı ve evrensel bir ilişkidir. Uzun süreli etkileri aynı zamanda bireyin sonraki yaşam dönemlerinde koruyucu etkileri bulunmaktadır. Akran ilişkileri, farklı yaş dönemlerinde değişiklik göstermektedir. Aynı şekilde yaşa göre akran ilişkilerinin etki gücü de farklılaşmaktadır (Bukowski ve Sippola, 2005; Gifford-Smith ve Brownell, 2003; Kulaksızoğlu, 1998).

Akran ilişkileri, karşılıklı bir ilişki biçimidir. Ergenlik döneminde, ergenler, akran ilişkilerini, deneyim, fikir paylaşımı, karşılıklı güven ve eşit haklar bağlamında ele almaktadırlar. Akran ilişkileri, orta ve geç ergenlik dönemlerinde, ön ergenlik dönemine göre daha fazla önem kazanmaktadır. Ergenlik dönemindeki akran ilişkilerinin daha fazla önem kazanmasının en önemli nedeni olarak ergenin arkadaş grubu ile geçirdiği zamanın daha kaliteli olması ve kendini ifade etme fırsatını yakalaması, şeklinde gösterilebilir (Paterson, Field ve Pryor, 1994). Akran ilişkileri, ergenin psikolojik ve sosyal gelişimi ve çevreye uyumu üzerinde önemli bir role sahiptir. Aynı zamanda ergenin iletişim becerilerinin gelişiminde kolaylaştırıcı bir etkisi vardır (Buhrester ve Furman, 1987; Heaven, Ciarrochi ve Cechaviciute, 2005).

Ergende meydana gelen gelişim ve değişimler, aile denetimden uzaklaşıp ortak ilişkileri paylaştıkları akran gruplarına yönelme ve bu gruplar tarafından onaylanma gereksinimi olarak görülmektedir. Okul ya da okul dışında ergenler, zamanlarının büyük bölümünü akranları ile geçirmekte ve onlarla birlikte hareket etme, ortak davranışlar sergileme eğilimi göstermektedirler (Totan ve Yöndem, 2007). Ergenlikte genç için aileden çok arkadaş grubuna yönelme, onlar tarafından aranma, beğenilme, kabul görme, benlik saygısının önemli bir koşuludur.

Bu çalışmanın temel problemi, lise öğrencilerinin kişilik özellikleri ile akran ilişkileri arasındaki ilişki ve sınıf düzeyi ve cinsiyete göre farklılaşmanın olup olmadığının incelenmesidir.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Modeli

Araştırma ilişkisel tarama modeline göre tasarlanmıştır.. Tarama modeli, bir grubun belli özelliklerini saptamak için verilerin toplanmasını hedefleyen araştırma türüdür (Büyüköztürk, Kılıç-Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2014). Karasar'a (1994) göre ise geçmişte ya da halen var olan bir meseleyi, kişiyi ya da nesneyi var olduğu biçimiyle betimlemeyi amaçlayan araştırma tarzıdır.

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma evreni 2016–2017 eğitim öğretim yılı bahar döneminde Batman İl merkezinde bulunan 15 Anadolu lisesinde öğrenim gören 11. ve 12. sınıf öğrencileri (N=6798) oluşturmaktadır. Uygun örnekleme yöntemiyle belirlenen okullarda öğrenim gören ve araştırmaya gönüllü olarak katılan 299 kişi (N_{11.Sınıf} =121, N_{12.Sınıf} =178, N_{kız}= 160, N_{erkek}= 139) ise araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır.

2.3. Veri Toplama Araçları

Çalışmada “Akran İlişkileri Ölçeği”, “Beş Faktör Kişilik Ölçeği” ve “Kişisel Bilgi Formu” olmak üzere üç veri toplama aracı kullanılmıştır.

Akran İlişkileri Ölçeği (AİÖ). Akran İlişkileri Ölçeği, Armsden ve Greenberg (1987) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek 18 maddeden ve “İletişim”, “Güven” ve “Yabancılaşma” olmak üzere üç alt ölçekten oluşmaktadır. Ölçek beşli likert türünde puanlanmaktadır.

Kocayörük (2010) tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. Türk örnekleminde (14-18 yaş) Cronbach alfa katsayısı İletişim alt ölçeği için $\alpha=.80$, Güven alt ölçeği için $\alpha=.85$ ve yabancılaşma alt ölçeği için ise $\alpha=.71$ olarak belirlenmiştir. Ölçekte yer alan 3, 4, 5, 12,15 ve 16ncı sorular ters puanlanmaktadır. Alt ölçeklerden alınan puanlar cevaplayıcının ilgili faktöre ilişkin alanda, arkadaşları ile olan ilişkisini/bağlanma düzeyini göstermektedir. Bu çalışma kapsamında yapılan güvenirlik analizinde, Cronbach Alfa değeri güven alt ölçeği için $\alpha=.82$, iletişim için $\alpha=.77$ ve yabancılaşma için $\alpha=.70$ 'dir.

Beş Faktör Kişilik Ölçeği (BFKÖ). Beş Faktör Kişilik Ölçeği (BFKÖ) Benet, Martinez ve John (1998) tarafından geliştirilmiştir. BFKÖ, 44 maddeden oluşmaktadır ve beş kişilik faktörünü ölçmektedir. Ölçek beşli likert türünde puanlanmaktadır ve uluslararası bir çalışma kapsamında Sümer, Lajunen ve Özkan (2005) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Gelişime Açıklık (Openness), Uyum (Agreeableness), Öz-Denetim (Self Conscientiousness), Dışadönüklük (Extraversion) ve

Nörotiklik (Neuroticism) olmak üzere beş alt ölçekten oluşan ölçekte her bir alt ölçekten alınan yüksek puanlar, bireyin o kişilik özelliğini yüksek düzeyde taşıdığını göstermektedir. Türk örnekleme için yapılan çalışmada alt ölçekler için Cronbach alfa değerleri $\alpha=.64$ ile $\alpha=.77$ arasında değişmektedir.

Ölçeğin lise öğrencileri örnekleme için Demirbaş (2014) tarafından yapılan geçerlilik-güvenirlilik çalışmasında, yüksek bir geçerlilik ve güvenirlik elde edilmiştir. Alt ölçeklerin Cronbach alfa katsayıları dışadönüklük için $\alpha=.83$, uyum için $\alpha=.80$, özdenetim için $\alpha=.76$, nörotiklik için $\alpha=.83$ ve gelişime açıklık için $\alpha=.78$ olarak çıkmıştır.

Cronbach Alfa katsayısı Nörotiklik için $\alpha=.66$, Dışadönüklük alt boyutu için $\alpha=.62$, Gelişime Açıklık alt boyutu için $\alpha=.69$, Uyum alt boyutu için $\alpha=.65$ ve Öz-denetim alt boyutu için $\alpha=.54$ olarak ortaya çıkmıştır. Bu sonuçlara göre, ölçeğin güvenilirliğinin yeterli düzeyde olduğu söylenebilir (George ve Mallery, 2003).

Kişisel Bilgi Formu. Kişisel bilgi formu şu sorulardan oluşmaktadır.

1. Cinsiyet
2. Sınıf düzeyi

2.4. Veri Çözümleme Yöntemleri

Öğrencilerden toplanan veriler SPSS 21 paket programına aktarılarak analiz edilmiştir. Ölçme araçlarından elde edilen toplam puanların normallik dağılımına Kolmogorov-Smirnov testi ile bakılmıştır. Yapılan analiz sonucunda toplam puanların normal dağıldığı görülmüştür. Katılımcılardan elde edilen veriler; betimleyici, *t*- testi, ANOVA, Pearson Momentler Korelasyon Katsayısı ile değerlendirilmiştir.

3. BULGULAR

Çalışmadan elde edilen bulgulara ilişkin analizler aşağıda verilmiştir.

Tablo 1: Katılımcıların cinsiyet değişkenine ilişkin *t*- testi sonuçları

Ölçek	Değişken	N	\bar{x}	SS	t	Sd	P
Akran-Güven	Cinsiyet	E (139)	3,63	.77	-588	291,707	.558
		K (160)	3,369	.77			
Akran-İletişim	Cinsiyet	E (139)	3,69	.72	-1,293	293,574	.197
		K (160)	3,8	.74			
Akran-Yabancılaşma	Cinsiyet	E (139)	3,62	.75	.560	296,824	.576
		K (160)	3,56	.88			
BFKÖ-Nörotiklik	Cinsiyet	E (139)	2,84	.62	-2,05	297	.041*
		K (160)	3	.72			
BFKÖ-Dışadönüklük	Cinsiyet	E (139)	3,34	.67	.455	296,441	.649
		K (160)	3,38	.74			
BFKÖ-Gelişime Açıklık	Cinsiyet	E (139)	3,74	.59	.468	291,933	.640
		K (160)	3,7	.59			
BFKÖ-Uyum	Cinsiyet	E (139)	3,52	.54	-1,55	293,57	.121
		K (160)	3,62	.55			
BFKÖ-Öz-Denetim	Cinsiyet	E (139)	3,55	.53	.022	285,531	.981
		K (160)	3,54	.50			

* $p<0.05$, ** $p<0.01$

Tablo 1'e göre, cinsiyet değişkeninde Beş Faktör Kişilik Ölçeğinin Nörotiklik alt ölçeğinin dışında diğer bütün alt ölçeklerde anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p>0.05$). Nörotiklik alt ölçeğinde kadınların erkeklere göre daha yüksek puanlar aldıkları görülmüştür.

Öğrencilerin okudukları sınıfa göre, Beş Faktör Kişilik ve Akran İlişkileri Ölçeklerinden aldıkları puanların karşılaştırılması Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2: Katılımcıların sınıf düzeyi değişkenine ilişkin *t*- testi sonuçları

Ölçek	Değişken	N	\bar{x}	SS	t	Sd	P
Akran-Güven	Sınıf	11. (121)	3,72	.73	1,125	269,979	.262
		12. (178)	3,62	.79			
Akran-İletişim	Sınıf	11. (121)	3,75	.71	.023	265,074	.981
		12. (178)	3,75	.74			
Akran-Yabancılaşma	Sınıf	11. (121)	3,49	.85	-1,712	248,033	.080
		12. (178)	3,66	.80			
BFKÖ-Nörotiklik	Sınıf	11. (121)	2,97	.67	.750	263,975	.454
		12. (178)	Şub.80	.69			
BFKÖ-Dışadönüklük	Sınıf	11. (121)	3,29	.72	.623	235,414	.534
		12. (178)	3,34	.70			
BFKÖ-Gelişime Açıklık	Sınıf	11.(121)	3,74	.63	.419	235,414	.676
		12. (178)	3,71	.56			
BFKÖ-Uyum	Sınıf	11.(121)	3,58	.55	.158	255,394	.857
		12. (178)	3,57	.55			
BFKÖ-Öz-Denetim	Sınıf	11.(121)	3,54	.51	.130	258,018	.897
		12. (178)	3,55	.51			

* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$

Tablo 2'e göre, çalışmadan elde edilen sonuçlara göre, öğrencilerin okudukları sınıf düzeyine göre, Beş Faktör Kişilik Ölçeği ve Akran İlişkileri Ölçeğinden aldıkları puanların anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı saptanmıştır. Bu durum çalışmaya katılan öğrencilerin yaşlarının birbirine yakın olmasından kaynaklandığı şeklinde değerlendirme yapılabilir.

Öğrencilerin kişilik özellikleri ile akran ilişkileri arasındaki ilişkinin analizinin bulguları Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3. Lise öğrencilerinin Beş Faktör Kişilik ile Akran İlişkileri Ölçekleri puanları arasındaki Pearson Çarpım Momentler Korelasyon analiz sonuçları

	\bar{x}	SS	Nört	Dışd	G.A	Uyum	Öz-Dnt	Güven	İltşm	Ybcn
Nört	22.9	4.9	-							
Dışd	24.8	7.1	-.079	-						
G.A	37.7	6.8	-.105	.344**	-					
Uyum	33.1	5.4	-.159*	-.022	.101	-				
Öz-Dnt	33.2	5.5	-.211**	-.033	.044	.292**	-			
Güven	27.6	4.9	-.119*	.117*	.099	.336**	.216**	-		
İltşm	19.2	3.9	-.209**	.140*	.159**	.252**	.228**	.681**	-	
Ybcn	22.5	5.3	-.360**	.134*	-.054	.133*	.182**	.409**	.423**	-

* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$

Akran İlişkileri Ölçeğinin Güven alt boyutu ile Beş Faktör Kişilik Ölçeğinin Nörotiklik boyutu ($r = -.119$, $p < .05$) negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Diğer taraftan Akran ilişkileri ölçeğinin Güven alt boyutu ile Beş Faktör Kişilik Ölçeğinin Dışadönüklük ($r = .117$, $p < .05$), Uyum ($r = .336$, $p < .01$) ile Öz-Denetim boyutları ($r = .216$, $p < .01$) arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Akran İlişkileri Ölçeğinin Güven alt boyutu ile Beş Faktör Kişilik Ölçeğinin Gelişime Açıklık ($r = .099$, $p > .05$) boyutu arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Akran ilişkileri ölçeğinin İletişim alt boyutu ile Beş Faktör Kişilik Ölçeğinin Nörotiklik boyutu ($r = -.209$, $p < .01$) negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Öte yandan Akran ilişkileri ölçeğinin iletişim alt boyutu ile Beş Faktör Kişilik Ölçeğinin Dışadönüklük ($r = .140$, $p < .05$), Gelişime Açıklık

($r = .159, p < .01$), Uyum ($r = .252, p < .01$) ile Öz-Denetim boyutları ($r = .228, p < .01$) arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

Akran ilişkileri ölçeğinin Yabancılaşma alt boyutu ile Beş Faktör Kişilik Ölçeğinin Nörotiklik ($r = -.360, p < .01$) arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Akran ilişkileri ölçeğinin Yabancılaşma alt boyutu ile Beş Faktör Kişilik Ölçeğinin Dışadönüklük ($r = .134, p < .05$), Uyum ($r = .133, p < .05$) ile Öz-Denetim boyutları ($r = .182, p < .01$) arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Akran İlişkileri Ölçeğinin Yabancılaşma alt boyutu ile Beş Faktör Kişilik Ölçeğinin ile Gelişime Açıklık boyutu ($r = -.054, p > .05$) arasında anlamlı bir ilişki saptanmamıştır.

3. TARTIŞMA ve SONUÇ

Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre, cinsiyet değişkeni için akran ilişkileri ölçeğinin hiçbir alt ölçeğinde anlamlı bir farklılık ortaya çıkmamıştır.

Literatüre bakıldığında bu sonuçları destekleyen araştırmalar görülmektedir (Bıçakçı ve Gürsoy, 2007; Yücel, 2009). Gallardo, Barrasa ve Guevara-Viejo (2016), ön ve orta ergenlik dönemlerinde olumlu akran ilişkileri ve akademik başarı arasındaki ilişkinin araştırıldığı çalışma, 11-16 yaş aralığındaki ve 4 ile 10. sınıf arasındaki 228 kız ve 219 erkek öğrenci üzerinde uygulanmıştır. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre, cinsiyet değişkenine göre, akran ilişkilerinin anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı tespit edilmiştir.

Meyer (2007), “Ergenlerde akran ilişkisinin optimal olmayan koruyucu etkileri: Ebeveyn-çocuk ilişkileri” adlı çalışmada, yaş ortalaması 11 olan ön ergenlik dönemindeki 430 kişi üzerinde yaptığı uygulamada, cinsiyet farklılığının akran ilişkilerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı belirlenmiştir. Akran ilişkilerinin cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılığın çıkmadığı araştırmaların anlamlı farklılığın olduğu araştırmalara göre daha az olduğu saptaması yapılabilir. Ayrıca genel olarak literatürde, kadınların akran ilişkilerinin daha güçlü olduğu, akran ilişkileri ölçeklerinden aldıkları puanların erkeklerin aldıkları puanlara göre daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Öte yandan alanyazına bakıldığında cinsiyet değişkeni bağlamında, bu araştırmanın sonuçlarıyla çelişen, cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farkın olduğu sonuçlara rastlamak mümkündür. Erden ve Yılmaz (2016), Hortaçsu (2003) ile Steinberg (2007)’in araştırma sonuçları da aynı yönde çıkmıştır. Bester (2007), “Ergenlerin kişilik gelişimi; ebeveyn grubuna karşı akran grubu” adlı çalışmada, 8. sınıf ile 11. sınıf arasındaki 53 erkek ve 55 kız toplam 108 kişi üzerinde yaptığı uygulamada, erkeklerin akran ilişkilerinin kızların akran ilişkilerine göre daha güçlü olduğu ortaya çıkmıştır.

Öğrencilerin akran ilişkilerinin sınıf düzeyleri sonuçlarına bakıldığında, hiçbir alt ölçekte anlamlı bir farklılık saptanmamıştır. Burada araştırmaya katılan ergenlerin akran ilişkileri puanlarının sınıf düzeyi bağlamında anlamlı bir farklılığın çıkmamasının gerekçesi, sınıfların birbirine yakın olması şeklinde değerlendirilebilir. Literatüre bakıldığında bu çalışmanın sonuçlarını destekleyen araştırmalar görülmektedir. Yücel (2009), “Ergenlerin akran ilişkileri ve yalnızlık düzeylerinde evde internet kullanımının etkisinin incelenmesi” adlı çalışmada, 150 lise öğrencisi üzerinde yaptığı uygulamada, yaş değişkeninin akran ilişkileri üzerinde etkili olmadığı ortaya çıkmıştır.

Öte yandan, araştırmanın sonuçlarıyla çelişen araştırmalara rastlamak mümkündür. Erden ve Yılmaz (2016), “İmam hatip lisesi öğrencilerinin akran ilişkilerinin insani değerler ve öznel iyi oluş düzeyleri açısından incelenmesi” adlı çalışmada, farklı sınıf düzeylerindeki 543 kadın ve 295 erkek toplam 835 kişi üzerinde yapılan çalışmada, sınıf düzeyine göre, akran ilişkileri puanları anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır.

Levpuscek (2006), “Yaş ve cinsiyet farklılıklarına göre, ergenlerde bireyleşme ile akran ve ebeveyn ilişkileri” çalışmada, 7. sınıf ile 12. sınıf arasındaki 495 Slovenyalı ergen üzerinde yaptığı uygulamada, yaş değişkenine göre, akran ilişkilerinin anlamlı bir şekilde farklılaştığını tespit etmiştir. Çalışmaya göre, sınıf düzeyi yükseldikçe akran ilişkilerine ihtiyaç duyma gereksiniminin azaldığı,

arkadaş arama ihtiyacının düştüğü saptanmıştır. Yukarıdaki çalışmaların sonuçlarından da anlaşılacağı üzere, öğrencilerin okudukları sınıf düzeyi arasındaki mesafe arttıkça, akran ilişkileri düzeylerinin de anlamlı bir şekilde farklılaştığı perspektifi dile getirilebilir.

Ergenlerin beş faktör kişilik ölçeğinden aldıkları puanların cinsiyet değişkenine göre, sadece nörotiklik ölçeğinde kadınlar lehine anlamlı bir farklılık ortaya çıkmıştır. Diğer taraftan, beş faktör kişilik ölçeğinin dışadönüklük, uyum, öz-denetim ve gelişime açıklık alt ölçeklerinde cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık ortaya çıkmamıştır. Literatüre bakıldığında, bu çalışmanın sonuçlarıyla örtüşen sonuçların olduğu görülmektedir. Lehman, Denissen, Allemand ve Penke (2013) çalışmalarında, kadınların nörotiklik alt ölçeğinden aldıkları puanların, erkeklerin aldıkları puanlara göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı ortaya çıkmıştır. Benzer şekilde Schmitt, Realo, Voracek ve Allik (2008), çok geniş bir örneklem grubu (N=17.637) ve farklı kültürleri kapsayan çalışmalarında, kadınların nörotiklik ve uyum etmenlerinde, erkeklerden daha yüksek puanlar aldıkları ortaya çıkmıştır.

Şeker-Sır (2016), üniversite öğrencileri ile yaptığı çalışmada, kadınların nörotiklik etmeninde, erkeklere göre daha yüksek puanlar aldıkları saptanmıştır. Polatçı, Irk, Gültekin ve Sobacı (2017), “Psikolojik dayanıklılık ve kişilik özellikleri tatmin düzeylerini etkiler mi?” adlı çalışmalarında, 170 infaz memuru üzerinde yaptıkları uygulamada, nörotiklik etmeninde, kadınların, erkeklerden daha yüksek puanlar aldıkları ve anlamlı bir farklılaşmanın olduğu belirlenmiştir. Ismatullina ve Voronin (2017), lise öğrencilerinin cinsiyet farklılarının, zekâ ve kişilik özellikleri arasındaki ilişkinin incelendiği araştırmada, 83 kadın ve 64 erkek olmak üzere, 147 ergen üzerinde yaptıkları uygulamada, beş faktör kişilik ölçeğinin nörotiklik ve uyum alt ölçeklerinde, cinsiyete göre anlamlı bir farklılık görülmüştür.

Alanyazına bakıldığında bu araştırmanın cinsiyet değişkenine ilişkin sonuçlarıyla çelişen sonuçlara rastlamak mümkündür. Lehman ve diğ. (2013), 16-60 yaş aralığındaki farklı kültürlerdeki kişilerle yapılan çalışmada, gelişime açıklık ve dışadönüklük kişilik etmenlerinde, cinsiyet değişkeninde anlamlı bir farklılık ortaya çıkmıştır. Ulu (2007), “Olumlu ve olumsuz mükemmeliyetçilik boyutlarının yetişkin bağlanma boyutları ve beş faktör kişilik özelliklerine göre incelenmesi” adlı doktora çalışmasında, 260 erkek, 148 kadın olmak üzere toplam 408 üniversite öğrencisi üzerinde yaptığı uygulamada, cinsiyet değişkenine göre, beş faktör kişilik ölçeğinin hiçbir alt ölçeğinde anlamlı bir farklılık saptanmamıştır. Mammadov (2016) ve Lynn ve Martin (1997), yaptıkları çalışmalarda, cinsiyet değişkenine göre, dışadönüklük etmeninde anlamlı bir farklılık ortaya çıkmıştır.

Beş faktör kişilik ölçeğinden alınan puanların, sınıf düzeyi değişkenine göre, hiçbir alt ölçekte anlamlı bir farklılık çıkmamıştır. Sınıf düzeyine göre anlamlı bir farklılığın ortaya çıkmamış olması, örneklem grubundaki öğrencilerinin (11. ve 12. sınıf) yaşlarının birbirine yakın olmasından kaynaklandığı değerlendirilmesi yapılabilir. Literatüre bakıldığında genelde bu yönde çıkan araştırma sonuçlarına rastlanmaktadır. Polatçı ve Sobacı (2014), beş faktör kişilik ölçeğinin uygulandığı, kişilik özellikleri ve duygusal zeka düzeylerinin öğrenilmiş çaresizlik üzerinde etkisinin araştırıldığı ve farklı sınıf düzeylerindeki lise öğrencileri üzerinde yapılan çalışmada, elde edilen sonuçlara göre, sınıf değişkenine göre, öğrencilerin kişilik özellikleri anlamlı bir şekilde farklılaşmamıştır. Mammadov (2016), “Üstün zekalı öğrencilerin kişilik özellikleri ve akademik başarılarının sosyal-bilişsel ve duygusal değişkenlerle yordanması” adlı çalışmasında, 161 farklı sınıflardaki ortaokul ve lise öğrencileri üzerinde yaptığı uygulamada, dışadönüklük kişilik etmenin dışında, diğer bütün alt ölçeklerde sınıf düzeyine göre anlamlı bir farklılık saptanmamıştır.

Öte yandan literatürde bu araştırmanın sonuçlarıyla çelişen sonuçlar da görülmektedir. Şeker-Sır (2016), 1157 (327 erkek, 830 kadın) öğretmen adayı üzerinde yaptığı çalışmada, öğretmen adaylarının beş faktör kişilik ölçeğinden aldıkları puanların, sınıf değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı görülmüştür. Polatçı ve diğ. (2017), 170 infaz memuru üzerinde yaptıkları araştırmada,

yaş değişkenine göre, gelişime açıklık etmeni puanlarının anlamlı bir şekilde farklılaştığı ortaya çıkmıştır.

Ergenlerin kişilik özellikleri ile akran ilişkileri arasında, nörotiklik alt ölçeği akran ilişkileri ile negatif yönlü anlamlı bir ilişki görülürken, kişilik özelliklerinin diğer alt ölçekleri olan dışadönüklük, uyum, öz-denetim ve gelişime açıklık etmenleri ile akran ilişkileri arasında genelde pozitif yönde ve anlamlı bir ilişkinin olduğu ortaya çıkmıştır.

Literatüre bakıldığında, araştırmanın sonuçlarını destekleyen çok az çalışma görülmektedir. Jensen-Cambell ve diğ. (2002), erken ergenlik döneminde beş faktör kişilik özelliklerinden uyum ve dışadönüklük etmenleri ile akran ilişkileri arasında ilişkinin incelendiği çalışmada, 5. ve 6. sınıfa giden 108 kız ve 98 erkek öğrenci üzerinde yapılan uygulamada, dışadönüklük ve uyum etmeni ile akran ilişkileri arasında anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Diğer taraftan alanyazında, araştırmacı tarafından, araştırmanın sonuçlarıyla çelişen herhangi çalışmaya rastlanmamıştır. Kişilik özelliklerinden nörotiklik alt boyutu ile akran ilişkileri arasında negatif yönde bir ilişkinin çıkmış olması; nörotiklik kişilik faktörünün, sinirlilik, belirsizlik, dengensizlik, düşmanlık ve depresyon gibi olumsuz özellikler barındırmasından kaynaklı olabileceği şeklinde bir açıklama getirilebilir. Öte yandan kişilik özelliklerinin dışdönüklük, uyum, gelişime açıklık ve öz-denetim etmenlerinin, sosyallik, nezaket, işbirliği, güven, bağışlama, empati, entelektüel merak, insanlarla olumlu ilişkiler kurma, güvenirlilik, kontrollü hareket etme, sebat ve hedefe odaklılık gibi olumlu özellikler taşıdıkları için, akran ilişkileri ile pozitif yönde anlamlı bir ilişkinin ortaya çıktığı söylenebilir.

Öğrencilerin akran ilişkilerinin ve kişilik özelliklerinin cinsiyet ve sınıf düzeyine göre, Beş Faktör Kişilik Ölçeğinin Nörotiklik alt ölçeğinin dışında anlamlı bir farklılık ortaya çıkmamıştır. Bu sonuç, örnekleme yer alan ergenlerin benzer özellikler taşıdıkları şeklinde değerlendirme yapılabilir.

Sonuç olarak, ergenlerin akran ilişkileri ile kişilik özellikleri arasında nörotiklik alt ölçeğinin dışında pozitif yönde, genelde anlamlı bir ilişkinin olduğu ortaya çıkmıştır. Bu sonuçlar doğrultusunda, lise öğrencilerinin akran ilişkilerinin güçlendirilmesi ve iletişimlerinin geliştirilmesi, kişilik özelliklerinin daha da tutarlı olmasında önemli derecede kaynaklık edeceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Allport, G. W. (1961). *Pattern and growth in personality*. New York: Holt, Rinehart & Winston.
- Armsden, G. C., & Greenberg, M. T. (1987). The inventory of parent peer attachment: Individual differences and their relationship to psychological well-being in adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 16, 427-454.
- Axley, S. R., & McMahon, T. R. (2006). Complexity: A frontier for management education. *Journal of Management Education*, 30, 295-315.
- Bester, G. (2007). Personality development of the adolescent: peer group versus parents. *South African Journal of Education*, 27(2), 177-190.
- Bıçakçı, M. Y., & Gürsoy, F. (2007). Adolescents evaluation of their own peer relations. *Pakistan Journal of Social Sciences*, 4(3), 392-395.
- Buhrmester, D., & Furman, W. (1987). The development of companionship and intimacy. *Child Development*, 58, 1101-1113.
- Bukowski, W. M., & Sippola, L. K. (2005). Friendship and development: putting the human relationship in its place. *New Horizons in Developmental Theory and Research*, 109, 91-98.
- Burger, J. M. (2006). *Kişilik: Psikoloji biliminin insan doğasına dair söyledikleri*. (İ.D. Ergüvan-Sarıoğlu, Çev.). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Büyüköztürk, Ş., Demirel, F., Erkan-Çakmak, Ö., Kılıç-Çakmak, E., & Karadeniz, Ş. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

- Demirbaş, N. (2014). Üst-düzye kişilik ve yaşamda anlam: temel psikolojik ihtiyaçların rolünün yapısal eşitlik modellemesi ile incelenmesi. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Digman, J. M. (1997). Higher-order, factors of the Big Five. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73, 1246-1256.
- Erden, S., & Yılmaz, S. (2016). İmam hatip lisesi öğrencilerinin akran ilişkilerinin insani değerler ve öznel iyi oluş düzeyleri açısından incelenmesi. *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(2), 387-414.
- Gallardo, L. O., Barrasa, A., & Guevara-Viejo, F. (2016). Positive peer relationships and academic achievement across early and mid-adolescence. *Social Behavior and Personality*, 44(10), 1637-1648.
- Gifford-Smith, M., & Brownell, C. (2003). Childhood peer relationships: social acceptance, friendships and peer networks. *Journal of School Psychology*, 41, 235-284.
- Goldberg, L. R. (1993). The Structure of Phenotypic Personality Traits. *American Psychologist*, 48(1), 26-34.
- Graziano, W. G., & Tobin, R. M. (2002). Agreeableness: Dimension of personality or social desirability artifact? *Journal of Personality*, 70, 695-728.
- Jensen-Cambell, L. A., Adams, R., Perry, D. G., Workman, K. A., Furdella, J. Q., & Egan, S. K. (2002). Agreeableness, extraversion, and peer relations in early adolescence: Winning friends and deflecting aggression. *Journal of Research in Personality*, 36, 224-251.
- Heaven, P. C., Ciarrochi, J., & Cechaviciute, I. (2005). Adolescent peer crowd self-identification, attributional style and perceptions of parenting. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 15, 313-318.
- Hortaçsu, N. (2003). İnsan İlişkileri. Ankara: İmge Kitabevi.
- Ismatullina, V., & Voronin, I. (2017). Gender differences in the relationships between Big Five personality traits and intelligence. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 237, 638-642.
- John, O. P., & Srivastava, S. (1999). The big five trait taxonomy: History, measurement and theoretical perspectives, 102-138. In *Handbook of Personality*, (Ed. Pervin, L. A., & John, O.P). New York: The Guilford Press.
- Karasar, N. (1994). Bilimsel araştırma yöntemi. Ankara: 3A Araştırma Eğitim Danışmanlık.
- Mammadov, S. (2016). Personality predictors of academic achievement in gifted students: Mediations by socio-cognitive and motivational variables. (Unpublished Doctoral Thesis), College of William and Mary, Virginia.
- Meyer, F. (2007). The protective effects of peer relationships for early adolescents with non-optimal parent-child relationships. (Unpublished Master Thesis). Concordia University, Quebec.
- McCabe, K. O., & Fleeson, W. (2012). What is extraversion for? Integrating trait and motivational perspectives and identifying the purpose of extraversion. *Association for Psychological Science*, 23, 1498-1505.
- McCrae, R. R. (2009). The five factor model of personality traits: consensus and controversy. In Corr, P. J., & Matthews G. (Edit.). *The Cambridge handbook of personality psychology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- McCrae, R. R., & Costa, P. T. (2003). *Personality in adulthood: A five-factor theory perspective* (2nd ed.). New York: Guilford.

- Mc Crae, R. R. & Costa, P. T. (1994). The stability of personality: Observation and evaluations. *Current Directions in Psychological Science*, 3, 173-175.
- McCrae, R. R., & Costa, P. T. (1987). Validation of the five-factor model of personality across instruments and observers. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52(1), 81-90.
- Paterson, J. E., Field, J., & Pryor, J. (1994). Adolescents perceptions of their attachment relationships with their mothers, fathers, and friends. *Journal of Youth and Adolescence*, 23(5), 579-600.
- Polatçı, S., Irk, E., Gültekin, Z., & Sobacı, F. (2017). Psikolojik dayanıklılık ve kişilik özellikleri tatmin düzeyini etkiler mi?. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 29(4), 553-578.
- Polatçı, S., & Sobacı, F. (2014). Öğrencilerin öğrenilmiş güçlülük düzeyleri üzerinde kişilik özellikleri ve duygusal zekâ düzeylerinin etkisini belirlemeye yönelik bir araştırma. *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(4), 50-71.
- Roberts, B. W., & DelVecchio, W. F. (2000). The rank-order consistency of personality traits from childhood to old age: A quantitative review of longitudinal Studies. *Psychological bulletin*, 126(1), 3-25.
- Steinberg, L. (2007). Ergenlik. (F. Çok, Çev. (Ed.)). Ankara: İmge Kitabevi.
- Şeker-Sır, N. (2016). Öğretmen adaylarının 5 faktör kişilik kuramına göre kişilik özelliklerinin belirlenmesi ve bazı değişkenlere göre incelenmesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Tappin, R. M. (2014). Personality traits, the interaction effects of education, and employee readiness for organizational change: A quantitative study. (Unpublished Doctoral Thesis), Capella University, Minneapolis.
- Tarrant, M. (2002). Adolescent peer groups and social identity. *Social Development*, 11, 1010-124.
- Totan, T., & Yöndem, Z.D. (2007). Ergenlerde zorbalığın anne baba ve akran ilişkileri açısından incelenmesi. *Ege Eğitim Dergisi*, 8(2), 53-68.
- Ulu, İ. P. (2007). An investigation of adaptive and maladaptive dimensions of perfectionism in relation to adult attachment and big five personality traits. (Unpublished Doctoral Thesis), Middle East Technical University, Ankara.
- Watson, D., Clark, L. A., & Harkness, A. R. (1994). Structures of personality and their relevance to psychopathology. *Journal of Abnormal Psychology*, 103, 18-31.
- Yücel, N. (2009). Ergenlerin akran ilişkilerinde ve yalnızlık düzeylerinde evde internet kullanımının etkisinin incelenmesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.